

Az etelközi, moldvai magyarok rövid történelméből és forrásaiból

A csángók többsége hun származású

Csángó (Sziángó) magyarok

Ahhoz, hogy a címben említettekről beszéljünk, elsősorban tisztáznunk kell pár dolgot, úgy, mint: kik a csángók, mikor és honnan jöttek, mi a *csángó* szó és a kapcsolódó *csángóálló*^(*) vagy *csángál* jelentése?

Először is bocsássanak meg az urak, akik ezzel a témával foglalkoztak, ha nem *Kendezem*^(*) őket, mert idegenként kezelték minket a magyaroktól, s ezért mindenkor mindenfajta nevet adtak nekünk. Ám mély tisztelet azon *Kendeknek*, akik legalább próbáltak néha utánanézni a *csángó* szónak, ha a valóságot keresték. Hosszú volna ennek a témának teljes tisztázása, mégis említek pár szempontot, mielőtt a *diktatúrára* térnék.

Mivel is találkozik egy fiatal kutató, ha ebbe a témába keveredik? Nézzük meg Hoppa Enikő munkáját,^(*) amiben a kérdésére a következő választ olvassuk:

- **Honnan ered, mit jelent a csángó név?**

- A csángó - mint egy etnikai csoport neve- csak 1781-ben tűnik fel először. A név eredetének legelterjedtebb magyarázata a többségtől való leszakadásból indul ki. Eszerint a 'kószál', 'csavarog', 'vándorol', 'elkóborol' jelentésű, csáng- igéből származik. Egy másik elképzelés a középkori határőri tevékenységükkel hozza kapcsolatba az elnevezést. Ez úgy tartja, hogy a határvédelmi feladat ellátása közben végzett kerengő mozgásukról kaphatták nevüket. Utóbbi magyarázat a csáng- ige 'ide s tova kering' jelentésén alapul, mely megegyezik az őr szó korai 'forog', 'kereng' értelmével. Így a Magyarország nyugati részén fekvő Őrség és a keleti szélén lévő csángók lakhelye ugyanazt a jelentést takarja. Más, meg nem erősített elmélet szerint a határőrök a harang félreverésével, azaz csángatással jelezték a veszély közeledtét. Megint más laikusok a csángatást egy másik eseményhez kötik: ahhoz, hogy a régi időkben, ha elment valaki a faluból, akkor az illető személyt vagy személyeket elcsángatták, azaz verték a harangot, de csak az egyik oldalán. Ez az elképzelés pusztinai adatközlőim számára sem volt ismeretlen.

Nyelvjárási adatok bizonyítják, hogy a szó korábbi hangalakja a „csangó” volt. A szó hangalakjára épül egy újabb, nem tudományos nézet: néhányan úgy vélik, hogy a szó a csángók beszédmódját tükrözi. Utal arra, ahogy a csengő szót kiejtik. Nyelvjárásukban ugyanis nagyon gyakori a nyílt „e”, amely hangzásában közel áll az „á”-hoz. A csengő szónak szerintük azért van itt jelentősége, mert csoportokban vándorolva érkeztek Moldvába, állataik nyakába csengőt kötöttek.

Nos, olvasva a könyvét, a forrásokban még az is szerepel, amit a román kutatók írnak le. Hoppa Enikő és mások is a csángók következő elnevezéseivel találkoztak: csángú, sángó, sángú, sangó, csangó és csangú, valamint románul 1443-ban: Sanga, Sangău (Szángó).

1. 1400: *Georgium Chango dictum*;
2. 1424: *Petro Czanko*;

3. 1443: II. István Moldvai fejedelem adománylevelében: *Iliaş Sanga*;
4. 1556: Maksán (Moacşa) Kovászna megyében említi Michael csángót;
5. 1560: szintén Maksán említi Csángó Andrást.
6. 1772: páter Zöld Péter (csango dictis).

Tehát, a románul leírt sanga- szót szángá-nak olvassuk.

Van egy említés cirill betűkkel is, amit Шанго, Цанго scseaángának (vagy szángá, sciángá) olvashatunk.

Ma is sok a Şangăul, Sanga családnév, ezek valószínűleg még az 1600-as évek előtt tértek ortodoxiára és könnyebben elrománosodtak.

Nemrég én magam is tapasztaltam,¹ hogy bizony sok hasonlóság van a magyarok és a mongolok közt, mi több, még több a csángók és mongolok közt, olyan hasonlóságok, amik a románoknál is megtalálhatóak, például ülü² az egyik elnevezése a héjának. Ezek után merem mondani, hogy „Ez nem más, csak a hun rokonság.”

Elsősorban csak a magyar jelentések azok, amelyek a csángók elnevezését eltorzítják (sangău) szángók- szíángók-ra.

A csángók magukat *magyarnak*, *hunnak* nevezik, székelynek vagy a szöszke és sziszegő falvakban *sziángónak*, *szángóinak* ejtik, ami nagyon közel van például a kínai *hsziungnuk* megnevezéshez. Ezt a szöszke és sziszegő falvakban halljuk. Igazából így mondhatjuk, hogy a *szángók*, *sziángók* azok, akik keveredtek a többi magyarokkal, ezért *szángó sziángó* vagy *sángó* magyarok. Nem csoda, hogy a rájuk diktált (mondhatni "diktatórikus") – *csángó* - megnevezés ellen vannak.

Mindezekért nem nagyon fogadják el a Zöld Péter atya által elterjesztett, de nem jól értett vagy hallott "*csángó*" megnevezést, hiszen a székelyeket ő maga is elkülönítette a többiektől.

Tehát a Sziángó- név eltorzításából alakult ki a csángó megnevezés.

Hol éltek a Sziángók?

Bizonyára elterjedhettek egész Etelköz területén, később kizsugorodtak Moldova területére, és ma épp Moldvában élnek tudatosan.

Etelközt - mint földrajzi fogalmat - Árpád népe vette birtokba, és ebbe a jelenlegi terület is beletartozott, ahol ma is élnek a csángók.

Ezen a területen állomásoztak azok a seregek, akik jöttek vagy visszatértek Ázsia területéről, rövidebb vagy hosszabb várakozás után bementek a Kárpát-medencébe, és amikor a medencén belül baj volt, akkor menekültekként visszatértek erre a területre.

---

1 Mongóliában több várost és múzeumot megtekintettem, a golmot 2- hun sírt is meglátogatom. Beszélgetés közben több csángó szóval találkoztam, ami csakis magyar eredetű lehet, és néha a románok is használják. Mi lehet ez, ha nem a hun szó bevándorlása a román népbe és megmaradása a csángóban?

2 Ülű, románul ulil, ami az ölfő magyar szóból ered.

Az elnevezés forrása VII. Konstantinusztól ³

Az Etel név jelentése⁴

Benkő Loránd szerint Kelet- és Délkelet- Európában számos folyó viseli e nevet, illetve változatait.

Czuczor Gergely és Fogarasi János szerint a Volga folyó törökös nevének végső forrása a mongol *Edshil ghood* (Fejedelmi folyó, avagy Folyók fejedelme) szókapcsolat. A mondottakból következik, miszerint alighanem helytelen a jelző nélküli *Etel* stb. nevet bármely más kelet-európai folyóra ráaggatni, s e név jelentése általánosságban nemigen lehet *folyó*. S többek között ezért sem lehet a Budai Ézsaiás által megszerkesztett *Etelköz* a Dnyeper és a Szeret folyó között elterülő tartomány neve.

Az *Etel* név a törökségben általánosan a Volga folyót jelenti (csuvas Атӕл, török, azeri İdil, kazak Edil stb.), így a viszony fordított is lehet. A jelentős folyó neve válhatott közszová, *folyó* jelentésűvé.

Vita tárgya, hogy „Etelköz” pontosan hol helyezkedett el. VII. Konstantinusz nyilvánvalóan két egészen különböző tartományról beszél. Első helyen (38. fejezet) a kelet-európai puszta nyugati felére, a Dnyeper, a Déli-Bug, a Dnyeszter, a Prut és a Szeret folyó vidékére, második helyen pedig (40. fejezet) a Volga és az Urál folyó tájára hivatkozik.

Moldova és a későbbi Moldávia,⁵ valamint Moldva alakulása

Moldova az a terület, amely valamilyen úton-módon mindig magyar fennhatóság alatt volt, és amikor a Magyar Királyság gyengült, akkor más népek foglalták el. Lengyelország területéhez is tartozott, ahogy tudjuk, a kunok és a besenyők ereje növekedett a honfoglalás után, ám ők is később beolvadtak a környező népekhez, főképp a magyarsághoz.

Vegyük sorban, kik tartották kezükben Moldovát:

A XIV. század vajdái között elsősorban magyar és lengyel származásúak vannak, majd máramarosi románok:⁶

I. Dragoş 1347-1354

Sas -1354-1363

I. Bogdan: 1363-1360. június 24. és 1367. február 2., - valamint 1367 vége felé és 1368 június 29.

I. Péter (Petru) – 1367 vége felé és 1368 július

3 bizánci császár, „A birodalom kormányzásáról” (De Administrando Imperio) című művében Konstantinusz különböző kézírataiban a kérdéses szókapcsolatnak ötféle lebetűzését tanulmányozták a tudósok:

1. Atel kai Ouzou (Ἀτελ και Οὐζου) – Atel és Úz, 2. Atelk Ouzou (Ἀτελκ Οὐζου) – Atelk Úz,

3. Atelkouzou (Ἀτελκούζου) – Atelkúz 4. Atelouzou (Ἀτελουζου) – Atelúz 5. Etel kai Kouzou (Ἐτελ και Κουζου) – Etel és Kúz

Kouzou) – Etel és Kúz

Az Atelkouzou szóalak lehetne éppen az Etelköz megnevezés

4 Konstantinusz művének 38. fejezete:

„A besenyők helyét, amelyen abban az időben a türkök laktak, az ott levő folyók neve szerint hívják. A folyók a következők: első folyó az úgynevezett Baruch [Βαρούχ], második folyó az úgynevezett Bug [Κουβοῦ], harmadik folyó az úgynevezett Trullos [Τροῦλλος], negyedik folyó az úgynevezett Prut [Προῦτος], ötödik folyó az úgynevezett Szeret [Σέρρετος].” (Moravcsik Gyula fordítása.)

A császár munkájának 40. fejezete:

„Az t helyet pedig, amelyen a türkök korábban voltak, az ott keresztülmenő folyó nevéből Etelnek és Küzünek [Ἐτελ και Κουζου] nevezik, s mostanában a besenyők lakják.” (Moravcsik Gyula fordítása.)

5 Ami ma Moldova köztársaság Kisinyov fővárosával.

6 A máramarosi románok, akik a Magyar Királyságot segítették, és legyőzték a kunokat, majd földterületet kapnak. Nézd pl. Sánta Attila leírásait, melyből látható, hogy a történet László Király idején kezdődött.

Lațcu – 1368. július - 1375

II. Péter (Petru), Margit Musát fia

I. Roman: 1392. március – 1394. december

I. István Ștefan: 1394. december – 1399. november 28.

Sánta Juga (Iuga Ologul): 1399. november 28. – 1400. június 29.

Stefan cel Mare (Nagy István) uralkodása és a Mátyás király alatti korszak

Moldova függetlensége Nagy István vajda idején kerekedett ki, amikor a vajda nem akarta kifizetni az adót az egyik vagy a másik védőjének, hisz a vajdák a királyok alá tartoztak: császár – király – vajda, és Moldovában a vajda alatt még a bojárka uralkodott.

Több kísérlet után Mátyás király a megoldást a vazalluság megkötésével oldotta meg, így a moldvai vajdaság elkezdte megnyerni függetlenségét. Szóval nem nyert semmit Mátyás király, hanem elkezdte elveszíteni Moldovát. Ha a történelem után nézünk, ezek nemcsak a moldvai magyar legendában érezhetőek, hanem az adatokban is.⁷

Ilyen módon megoldották a keleti határ védelmét a közelítő Török Birodalom elől. Nem sokáig, csak a mohácsi vész utáni, Mátyás király halála után 36 évig és Nagy István vajda halálának 22 éve után.

Aztán újabb székely menekültek kerülnek Moldovába, majd Madéfalva veszedelme után is, előbb az éhínség és a német lovagok idején, amikor készülnek Moldvát elszakítani a Magyar Királyság fennhatósága alól. Mindezekről több kutató is beszámol: Jernei, Marco Bandini is beszámolnak.⁸ Amikor megalakul Románia, akkor új román egységesítési politika alá kerül ez a terület,⁹ és ezután elrománosítási munka folytatódik egész Románia területén minden nemzettel szemben, ami sikerül is, természetesen a magyarok erős

---

⁷ Mátyás király serege (balról) megütközik Stefan cel Mare vajda hadával a baiai csatában (Thuróczi János krónikájában)

A középkori Moldva fénykora Stefan cel Mare (III. István; 1457-1504) uralma idején volt, akit a kortársak is a „Nagy” melléknévvel illettek.

1467-ben Hunyadi Mátyás magyar király személyesen vezetett hadjáratot Moldvába Stefan cel Mare ellen.

Mátyás sikeresen nyomult előre a Szeret folyó völgyében, elfoglalta Bákót, Románvásárt és Karácsonyvásárt, itt azonban Moldvabánya (Baia) körzetében a moldovai seregek az éjszaka leple alatt rátámadtak Mátyás seregére, de az órákig tartó harcok után végül visszavonultak (egy ideig maga István vajda is fogságba esett). Ebben a csatában Mátyás király is megsérült, és részben emiatt, részben a téli utánpótlási nehézségek miatt a magyar sereg visszavonult. (Később a moldovai uralkodó behódolt Mátyásnak, így békekötésre került sor.) 1470-ben az Arany Horda serege tört az országra, de István őket megfékezte. 1473-ban a moldvai és a magyar uralkodó barátsági szerződést kötött, amelyben a moldvai és erdélyi kereskedőknek kölcsönös vámmentességet biztosítottak, valamint vállalták egymás fegyveres megsegítését külső katonai támadás esetén. Stefan ezután megerősítette országát és haderejét, majd országa függetlensége védelmében Mátyás király támogatásával (az újbóli vazallus állapot miatt) súlyos harcokat vívott a törökökkel.

⁸ A 17. század elején, Erdély háborús időszakában újabb székely menekültek érkeztek az országba.

Marco Bandini marciánopoliszi katolikus érsek 1646-ban a Szentszék küldötteként érkezik Moldvába, és írja egyházmegye-látogatásáról szóló megbízható, terjedelmes jelentését, melyet Codex Bandinus néven tart számon a tudomány, amelyből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a magyarok – valószínűleg a 13. század második felétől a 15. század végéig – többségben voltak Moldvában. Az 1646. évi *Jelentés* magyar alapítású (egykor magyar lakosságú) városokról ír, amelyekben a 17. század közepén is sok magyar él. (Tulajdonképpen a régi magyar helységek románosodási folyamatának utolsó előtti szakaszát mutatja be, mint elfogulatlan szemtanú.) Ezek közül a legjelentősebbeket: a korabeli fővárost „magyarul Jasvasar, vlachul Ias, latinul lassium vagy lassi”, Sucsavia, Bacovia, Hus, Vaslo, Barlad, Takucs, Tatros és Seredvasar, románul Seredest néven említi.

⁹ Moldva megmaradt területe (a mai Románia északkeleti része) 1859-ben egyesült Havasalfölddel, és Alexandru Ioan Cuza fejedelem uralma alatt létrejött az egységes Románia, a Török Birodalom autonóm státuszú területévé. Az 1877-78-as orosz-oszmán háborúba Oroszország oldalán Románia is bekapcsolódott, és így függetlenné vált az Oszmán Birodalomtól. Állami függetlenségét 1877. május 10-én kiáltotta ki.

kitartásával. Ceausescu idején az utolsó bástyát is elveszítették. Ennek a helyzetnek a javításán a Magyar Népi Szövetség próbálkozott, ám a Ceausescu előtti és az annak idején lévő politika ezt leállította. Jelenleg a romokból kell valamit felépíteni, ami eléggé nehéz, hisz a német kisebbséget teljesen kítaszították a múlt rendszerben. Jelenleg a legerősebb a magyar és valamennyire a roma kisebbség is. A többi kisebbségek nem jelentenek veszélyt, ezért velük szemben nincs nagy ellenállás.

Sziángók, vagyis a mai csángók és a diktatúrák

Csángók és a diktatúra

Ahogy előbb említettem: Nem csoda, hogy a rájuk diktált (mondhatni "diktatórikus") – *csángó* - megnevezés ellen vannak.

Az előző a nyelvészeti szempont, ám a történelemből tudjuk, hogy onogorok, unogorok, hunok, avarok, kunok és besenyők, majd magyar telepések kezelték Etelköz területét, aztán később azok a magyar törzsek, akik a Kárpát-medencébe települtek. Amikor pedig baj volt a Kárpát-medencében, ugyanezek a népek visszatértek Etelköz nyugati részére - szabadabbnak lenni azon a területen, ahol még a magyar fennhatóság védelmét élvezhették. Etelköz végül Moldova része lett, amelyből mára Moldova maradt meg, ahol még magyarok élnek.

Tehát valamilyen diktatúra ellen tiltakozva vagy előle menekülve gyarapították Moldova magyar népességét.

Ez a terület tehát a szabadságot és a saját régi hazáját jelentette a moldvai magyarságnak, azaz olyan magyar gyökerűeknek, akik nem dönthettek a vallási vagy gazdasági szabadságukról, illetve székelyként az önrendelkezésükről. Mindezért nem nagyon fogadják el a Zöld Péter atya által elterjesztett, de nem jól értett vagy hallott "*csángó*" megnevezést - hiszen a székelyeket ő maga is elkülönítette a többiektől, akiket a *csángó* névvel jelölt meg. Vagyis, ha ezek a magyarok valamikor nem értettek egyet valamiben vagy valakikkel, akkor – mint magyarok vagy *sziángók* - a szabadságukat keresték.

Hasonló történt aztán a román fennhatóság alatt is: nem akartak asszimilálódni, és ameddig lehetett, addig, mint nemzet, a római katolikus vallásukban határozták meg magukat. Ebben a vallásban tudtak megmaradni a magyar kultúrájukkal. Lassan, évszázados időtávban történt ez. Aztán jött a román diktatúra, ami több formában is a beolvadást akarta kikényszeríteni.

Ám tiltakoztak a román nyelvű oktatás ellen már az 1860-as évek után mindaddig, amíg lehetett, tehát nem fogadták el a román *nyelvi diktatúrát*. Majd jött a kommunizmus is, ami azzal az egyház által is elfogadott csellel próbálkozott, hogy a Magyar Népi Szövetséget kihasználva fékezze a fejlődést. Ez a szervezet ugyanis egyházellenes volt, hiszen a kommunista rendszerben ateista alapokon állt. Mindezzel szemben a moldvai magyarok megmaradtak a vallásuk mellett, így tehát a nép jelentős része a hitén át magyar nyelvét, valamint saját kultúráját őrizte meg.

A kommunizmus idején a gazdálkodó parasztcsaládokat megfosztották a gazdasági szabadságuktól is. A férfiak a városi iparban kaptak munkát, ahonnan sokan a kevés pénzzel együtt a román nyelv használatát is hazavitték. A nők a család erkölcsi életét még a saját magyar kultúrájukon belül vállalták, illetve a hagyományos szövés-varrás kézműves kultúráját is folytatták egy ideig, mígnem aztán később már ez is egyre inkább elmaradt.

Így később gyakran majdnem semmilyen áron szerzett fekete vászonanyagból készült szoknyát és kendőt használtak, valamint egyszerű olcsó festett blúzokat, miután lemondtak a szép és jó anyagból a maguk készítette paraszti viseletről.

Ez az ellenállás a *kulturális diktatúra* ellen tehát kibírta szinte a politikai változások végéig, mikor egy újabb fiatal generáció - mely már átvette a román nyelvet - egy másfajta diktatúrával került szembe.

Az újonnan megszületett politikai rendszerben is van tiltakozás a gazdasági és a vallási diktatúra ellen. Ám a 228 000-en felüli római katolikusból az egyház nyilvántartásában jelenleg már csak 180 000 körül maradtak, és a demográfiai növekedésből több mint 100 000 fiatal elvándorolt külföldi vendégmunkára. Viszont akik visszatérnek, azok a vallási vagy a nyelvi diktatúra ellen tovább küzdenek.

Igaz, hogy szükségük van a román állam nyelvére, de mégis kötődnének az ősi magyar gyökereikhez. Ugyanakkor a gazdasági szabadságuk megőrzését sem adják fel. A *diktatúrák* éppúgy több irányból üzengetnek a csángóknak, ahogy más magyar népcsoportoknak is, és nemcsak Moldvában. Természetesen a civil társadalom megosztása és a politikai megosztás is részese ennek.

Mivel az itt formálódó, magyar gyökerű népesség évezredes időtávon küzd már különféle *diktátumok* ellen, ezért ami a jövőt illeti, a csángók várhatóan végül mégis azok ellen fognak fordulni, akik őket diktatórikusan akarják a kezükben tartani, vagy akár még a janicsárjaikká is tenni. Egy dolog ugyanis biztos: a *Sziángók* vagyis a *Csángóknak* nevezettek nem szeretik a diktatúrákat, nem számít miféle az - politikai, nyelvi, gazdasági vagy éppen vallási -, mert történelmük és önvédelmi harcaik során így lett a kultúrájukba és génjeikbe kódolva.

Isten minket így segítse!

Jegyzetek:

(*1 ?

(*2) ?

(*3) *Mük csángóul beszélünk*. Pro Pannonia, 2012

Egy interjú az interneten: https://netfolk.blog.hu/2013/05/21/hoppa_eniko

Duma-István András